

Nauka i technika przemysłu naftowego i gazowniczego w miesięczniku „Nafta-Gaz”

Science and technology of the oil and gas industry in Nafta-Gaz journal

Maria Ciechanowska

Institut Nafty i Gazu – Państwowy Instytut Badawczy

STRESZCZENIE: W czerwcu bieżącego roku minęła 77. rocznica wydania pierwszego numeru czasopisma „Nafta”, ściśle związanego z Instytutem Nafty i Gazu – Państwowym Instytutem Badawczym i jego prawnymi poprzednikami. Czasopismo to miało początkowo podstawowy cel w postaci współuczestnictwa, poprzez popularyzację wiedzy specjalistycznej, w odbudowie zniszczonego przez wojnę przemysłu naftowego. Sam Instytut podlegał wielokrotnej restrukturyzacji, zmieniały się urzędy nadzorujące pracę jednostki, priorytety wydawnictwa, redaktorzy, a miesięcznik „Nafta” nieprzerwanie trwał wiernie, zawsze prezentując zagadnienia istotne dla branży naftowej i gazowniczej, promując transfer wiedzy, wspierając innowacyjne rozwiązania w praktyce przemysłowej. Analiza zmian dotyczących czasopisma na przestrzeni lat była możliwa dzięki zrealizowanemu przez Instytut w latach 2010–2013 projektowi w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka. Zdigitalizowano wówczas najstarsze wydawnictwa przemysłu naftowego znajdujące się w zbiorach Biblioteki Instytutu, a także między innymi egzemplarze czasopisma „Nafta” od nr 1/1945 do nr 12/2008. Wszystkie pozostałe numery były już udostępnione zarówno w wersji analogowej, jak i cyfrowej. Dzisiaj z pewnością należy podkreślić, że duża część zbioru obejmującego czasopismo „Nafta” ma wartość historyczną, archiwalną i naukową. W artykule przedstawiono analizę kształtu merytorycznego „Nafty” w pierwszym okresie jej wydawania. Czasopismo, oprócz krótkich fachowych artykułów pogrupowanych w szeregu działów tematycznych, zawierało wtedy dużo wiadomości z życia branży naftowej, a także z działalności Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego oraz Instytutu. Wiele tych materiałów miało charakter szkoleniowy dla kadry przemysłowej. Część informacji była okresowo wydawana w postaci stałych dodatków do czasopisma, trwale z nim połączonych. Dużą wartość historyczną ma dodatek „Statystyka naftowa Polski”, wydawany od nr 1/1945 do 7–8/1948, zawierający szereg bardzo szczegółowych informacji o prowadzonych bezpośrednio po wojnie wierceniach otworów poszukiwawczych czy eksploatacyjnych, ich lokalizacji czy wielkości wydobycia węglowodorów na terenie Polski. Innym dodatkiem był „Biuletyn Instytutu...”, wydawany w okresie od 1958 r. do 1980 r., dokumentujący postęp prac naukowych w poszczególnych zakładach badawczych czy prac normalizacyjnych na potrzeby branży. Na uwagę zasługuje też „Przegląd Dokumentacyjny Nafty”, który zawierał streszczenia artykułów z najnowszych czasopism zagranicznych czy książek. W sytuacji braku powszechnego dostępu do tej literatury – albo jego znacznego ograniczenia – dodatek ten w okresie swojego wydawania (1953–1975) spełnił swoją rolę. W części *Dane statystyczne dotyczące czasopisma* omówiono ciągłość jego druku w poszczególnych latach, zwrócono uwagę, że nazwa periodyku zmieniła się tylko jeden raz, poprzez rozszerzenie tytułu do „Nafta-Gaz” (od nr 1/1992), przedstawiono nazwiska redaktorów naczelnych oraz scharakteryzowano zmiany w składzie podmiotów stanowiących organ wydawniczy czasopisma „Nafta”. Na podstawie materiałów opublikowanych w „Naftie” w okresie od nr 1/1945 do nr 12/1951 uszczegółowiono zmiany restrukturyzacyjne samego Instytutu, w tym dotyczące nazwy i podległości organizacyjnej w początkowym okresie jego działalności.

Słowa kluczowe: czasopismo branżowe, przemysł naftowy, statystyka naftowa Polski.

ABSTRACT: The 77th anniversary of the first edition of “Nafta” journal, closely related to the Oil and Gas Institute – National Research Institute, and its legal predecessors, was in June this year. Initially, when first published, this journal had a basic goal – participation, via the popularisation of specialised knowledge, in the reconstruction of the oil industry that had been destroyed by the Second World War. The Institute has been restructured many times; the authorities supervising the unit’s operations were changing, as well as the priorities of the publication and its editors, but “Nafta” journal incessantly remained faithful to always presenting issues significant for the oil and gas sector, promoting knowledge transfer, and supporting innovative solutions within the industrial practice. Analysis of changes related to the journal over the years of its publication was possible due to the project carried out by the Institute in the years 2010–2013, under the Operational Programme “Innovative Economy”. At that time the oldest publications of the oil industry existing in the collection of the Institute Library were digitised, including copies of “Nafta” journal from No 1/1945 to No 12/2008. All the other issues were already made available both in an analogue and digital version. It should be emphasised that today a large part of the collection

Autor do korespondencji: M. Ciechanowska, e-mail: maria.ciechanowska@inig.pl

Artykuł nadesłano do Redakcji: 05.05.2022 r. Zatwierdzono do druku: 25.05.2022 r.

comprising “Nafta” journal has a historical, archival, and scientific value. The paper presents an analysis of the subject-matter profile of “Nafta” in the first period of its publication, which, apart from short professional papers grouped in a number of thematic sections, contained a lot of news from the oil sector life, and also from activities of the Association of Oil Industry Engineers and Technicians, and of the Institute. Many of these materials had a nature of training for the industrial staff. Part of the information was periodically published in the form of permanent supplements connected with the journal. The “Statystyka naftowa Polski” (“Oil statistics of Poland”) supplement, issued from No 1/1945 to 7–8/1948, which contained a large amount of very detailed information about the drilling of exploratory or production wells carried out immediately after the war, their location, or the volume of hydrocarbons production in Poland, has a high historical value. “Biuletyn Instytutu...” (“Bulletin of the Institute...”) was another supplement, published from 1958 to 1980, which documented the progress of scientific work in individual research departments or the standardisation work for the sector’s needs. Another supplement worth mentioning was the “Przegląd Dokumentacyjny Nafty” (“Oil Documentation Review”) which contained abstracts of papers from the most recent foreign journals or books. In the situation where there was no easy access to this literature, or it was significantly limited, this supplement fulfilled its role in the period of its publication (1953–1975). The part Statistical Data on the Journal discusses the continuity of its publication in individual years, draws attention to the fact that the journal name has changed only once, by the title expansion to “Nafta-Gaz” (from No 1/1992), presents the names of editors-in-chief, and characterises changes in the composition of entities, being the editorial bodies of “Nafta” journal. Based on materials published in “Nafta” in the period from No 1/1945 to No 12/1951, the restructuring changes of the Institute were specified, including names and organisational dependence in the initial period of its activities.

Key words: sectoral journal, oil industry, oil statistics of Poland.

Biblioteka Cyfrowa Instytutu

W latach 2010–2013 Instytut realizował projekt w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka, priorytet 2 „Infrastruktura sfery B+R”, poddział 2.3.2 „Projekty w zakresie rozwoju zasobów informacyjnych nauki w postaci cyfrowej” (dok. projektu zlec. 6022/DK/10). Celem tego projektu był rozwój infrastruktury informatycznej Instytutu polegający m.in. na utworzeniu cyfrowych zasobów informacyjnych dla branży naftowej i gazowniczej. W ramach tego projektu zdigitalizowano pierwsze wydawnictwa przemysłu naftowego oraz część najcenniejszych zbiorów bibliotecznych, opublikowanych na przełomie XIX i XX wieku. Łącznie zeskanowano wówczas 179 000 stron, w tym 39 tytułów czasopism i 339 tytułów książek. Czasopismo „Nafta” zostało zdigitalizowane od nr 1/1945 do nr 12/2008 włącznie. W kolejnych latach wszystkie artykuły były już dostępne w formie cyfrowej.

Duża część tych zbiorów ma wartość historyczną, archiwalną i naukową, a zagłębiając się w nich, z łatwością można sobie uzmysłwić, jak istotny był wkład Instytutu na przestrzeni lat w rozwój przemysłu naftowego i gazowniczego.

Powojenne początki Instytutu (na podstawie „Nafty”)

Aby przedstawić zmiany dotyczące czasopisma „Nafta”, w którego powstawanie na każdym etapie jego tworzenia i rozwoju zaangażowany był Instytut, koniecznością staje się odnotowanie zmian restrukturyzacyjnych samej jednostki. Zmiany te w początkowej fazie organizacji w okresie powojennym można prześledzić, analizując dane zawarte w różnych notatkach, komunikatach czy sprawozdaniach opublikowanych

w „Nafcie” (nr 1/1945–12/1951). Informacje te wiązały się nie tylko ze zmianami nazw jednostki, ale także z różną jej podległością. Fakty te zostały przez lata częściowo zapomniane, a są ciekawe i warte przypomnienia.

Świadomie artykuł nie nawiązuje do okresu przedwojennego, względem którego toczy się dyskusja, czy uznać, że Instytut Naftowy był kontynuatorem działalności Instytutu Przemysłu Naftowego, powołanego do życia już w roku 1931 (Lubaś, 2021).

Poniżej przedstawiono główne zmiany organizacyjne i restrukturyzacyjne Instytutu w pierwszej dekadzie powojennej, odnotowane w czasopiśmie „Nafta”.

1. Prace organizacyjne związane z powołaniem do życia Instytutu Naftowego po wojnie rozpoczęły się od złożenia formalnego wniosku przez Józefa Wojnarą, wieloletniego później dyrektora Instytutu, do Państwowego Urzędu Naftowego. Upoważnienie takie do zorganizowania jednostki zostało wydane 29 listopada 1944 r., a oficjalne otwarcie Instytutu nastąpiło 7 stycznia 1945 r. I tę ostatnią datę przyjmuje się za początek powojennej historii Instytutu.

W notatce pt. *Utworzenie Instytutu Naftowego*, autorstwa S. Mazurkiewicza („Nafta” 1945, nr 1, s. 3) można przeczytać o uroczystościach otwarcia Instytutu w Krośnie, jak i Szkoły Naftowej, będącej jednym z oddziałów Instytutu. Uczestniczyło w nich około 200 osób, w tym przedstawiciele m.in. Ministerstwa Przemysłu, Państwowego Urzędu Naftowego czy władz samorządowych.

Z okazji otwarcia Instytutu odbyła się konferencja, na której ogłoszono szereg referatów programowych, z których najważniejszy, wprowadzający, przedstawił dyrektor Instytutu Józef Wojnar – pt. *Cele i zadania Instytutu Naftowego oraz rola prac naukowo-badawczych* („Nafta” 1945, nr 1, s. 3–6).

Oprócz wyżej wymienionego referatu wprowadzającego zaprezentowano kilka innych nawiązujących do rozwoju przemysłu naftowego, które opublikowano w kolejnych czterech numerach „Nafty” („Nafta” 1945, nr 1–4), w tym m.in.:

- Obtulowicz J.: *Postępy w dziedzinie geologii w polskim przemyśle naftowym w ostatnim pięcioleciu*. „Nafta” 1945, nr 1, s. 6–7; „Nafta” 1945, nr 2, s. 34–37;
- Ziółkowski Z.: *Postępy w gazownictwie ziemnym i stan jego u nas*. „Nafta” 1945, nr 1, s. 28–30; „Nafta” 1945, nr 3, s. 96–98;
- Kisłowski A.: *Prace geofizyczne na obszarze Przemysł–Sandomierz–Tarnów*. „Nafta” 1945, nr 3, s. 70–73; „Nafta” 1945, nr 4, s. 113–115.

Treść tych referatów wskazuje na ścisłą współpracę Instytutu z przemysłem naftowym w rozwiązywaniu bieżących problemów technicznych i technologicznych, na rzecz szybkiego jego rozwoju po zakończeniu działań wojennych.

Należy także zwrócić uwagę na powierzenie Instytutowi od samego początku niezwykle ważnego zadania – popularyzacji wiedzy zawodowej, m.in. poprzez kształcenie kadr dla przemysłu naftowego w ramach ww. Szkoły Naftowej. Szkolenie to dotyczyło przede wszystkim robotników naftowych, majstrów i techników wszystkich gałęzi przemysłu naftowego. Początkowo były to dwuletnie kursy („Nafta” 1945, nr 3, s. 100). Instytut prowadził zajęcia praktyczne, opracowywał materiały szkoleniowe, organizował odpowiednie egzaminy (Lubaś, 2017).

- Zarządzeniem Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 1 kwietnia 1948 r. Instytut Naftowy został wydzielony z Centralnego Zarządu Przemysłu Naftowego i włączony jako instytut specjalny do Głównego Instytutu Paliw Naturalnych (GIPN).

W dniu 30 listopada 1948 r. nastąpiło formalne przekazanie w drodze aktu zdawczo-odbiorczego majątku Instytutu Naftowego do Głównego Instytutu Paliw Naturalnych wraz z całym personelem (notatka: *Reorganizacja Instytutu*. „Nafta” 1948, nr 12, s. 387; Wojnar R.: *Instytut Naftowy*. „Nafta” 1950, nr 12, s. 341–344) (tabela 1).

- Kolejna zmiana zostaje wprowadzona zarządzeniem Ministra Górnictwa z dnia 24 kwietnia 1950 r. (zarządzenie to weszło w życie z dniem ogłoszenia w „Monitorze Polskim” z mocą obowiązującą od 1.01.1950 r.), zgodnie z którym następuje rozwiązanie GIPN i utworzenie trzech głównych instytutów: górnictwa, naftowego i torfowego. Wówczas wydzielono z Głównego Instytutu Paliw Naturalnych:

- Główny Instytut Naftowy, z siedzibą w Krakowie;
- Główny Instytut Górnictwa, z siedzibą w Katowicach;
- Główny Instytut Torfowy, z siedzibą w Elblągu.

Zadaniem Głównego Instytutu Naftowego było prowadzenie prac naukowo-badawczych, mających na celu rozwój

produkcji w dziedzinie przemysłu (Kronika: *Utworzenie Głównego Instytutu Naftowego*. „Nafta” 1950, nr 5, s. 138) (tabela 1).

- W roku 1951 wychodzą dwa ważne dokumenty:
 - ustawa o tworzeniu instytutów naukowo-badawczych dla potrzeb gospodarki narodowej (Ustawa z 8.01.1951 r.);
 - zarządzenie Ministra Górnictwa w sprawie nadania statutu Instytutowi Naftowemu (Zarządzenie Ministra Górnictwa nr 555 z 20.10.1951 r.).

I dopiero wyżej wymienione zarządzenie likwiduje w nazwie jednostki przymiotnik „główny”, przywracając na wiele lat pierwotną nazwę: Instytut Naftowy.

Z tych wyżej wymienionych względów jako organ wydający czasopismo „Nafta” w okresie od nr 5/1950 do nr 12/1951 wpisany jest Główny Instytut Naftowy.

Należy podkreślić, że od 1951 r. do 1976 r., gdy nastąpiła kolejna restrukturyzacja, Instytut nie zmieniał swojej nazwy. Dopiero w styczniu 1976 r., po połączeniu dwóch instytutów: Instytutu Naftowego i Instytutu Gazownictwa, został utworzony: Instytut Górnictwa Naftowego i Gazownictwa.

W tabeli 1 podano dawne nazwy Instytutu Nafty i Gazu – Państwowego Instytutu Badawczego (INiG – PIB), nadane przez organy państwa w wyniku przeprowadzonych procesów restrukturyzacyjnych. Instytut każdorazowo pozostawał następcą prawnym tych jednostek.

Tabela 1. Nazwy Instytutu zmieniające się na przestrzeni lat

Table 1. Institute names changing over the years

Lp.	Okres	Nazwa Instytutu
1	07.01.1945–31.03.1948	Instytut Naftowy
2	01.04.1948–31.12.1949	Główny Instytut Paliw Naturalnych
3	01.01.1950–19.10.1951	Główny Instytut Naftowy
4	20.10.1951–31.12.1975	Instytut Naftowy
5	01.01.1976–31.01.2004	Instytut Górnictwa Naftowego i Gazownictwa
6	01.02.2004–23.09.2013	Instytut Nafty i Gazu
7	24.09.2013 – do chwili obecnej	Instytut Nafty i Gazu – Państwowy Instytut Badawczy

Czasopismo „Nafta”

Pierwszy numer czasopisma „Nafta”, poświęconego nauce, technice, statystyce oraz organizacji w przemyśle naftowym, ukazał się w czerwcu 1945 r. (rysunek 1), w nakładzie 750 egzemplarzy, a jego wydawcą był Instytut Naftowy (tabela 1).

Nazwa czasopisma z jednej strony nawiązywała do znaczenia słowa „nafta”, określającego produkt destylacji ropy naftowej, a z drugiej – do nazwy przedwojennego czasopisma „Nafta”, wydawanego w latach 1893–1914, którego inicjatorem

i pierwszym wydawcą było Towarzystwo Techników Naftowych (Wolwicz, 1995).

Czasopismo „Nafta” miało do spełnienia dwa podstawowe zadania:

- 1) być źródłem informacji o odradzającym się po zniszczeniach wojennych przemyśle naftowym, miejscem publikacji fachowych aktualnych materiałów o wysokim poziomie merytorycznym, propagujących nowe techniki i technologie do zastosowania praktycznie we wszystkich dziedzinach branży naftowej;
- 2) być nośnikiem wiedzy dla podstawowej kadry robotniczej i technicznej, zdobywającej odpowiednie kwalifikacje do pracy w tym przemyśle.

Na podstawie tych dwóch założeń kształtuje się początkowy wizerunek „Nafty”, która oprócz fachowych, ale krótkich artykułów zawiera dużo wiadomości bieżących, danych statystycznych czy najprostszych szkoleń w formie stawianych pytań i udzielanych odpowiedzi.

Spisy publikowanych materiałów zawartych w poszczególnych pierwszych rocznikach wydawanego czasopisma były pogrupowane w działach, obejmujących m.in. następującą tematykę:

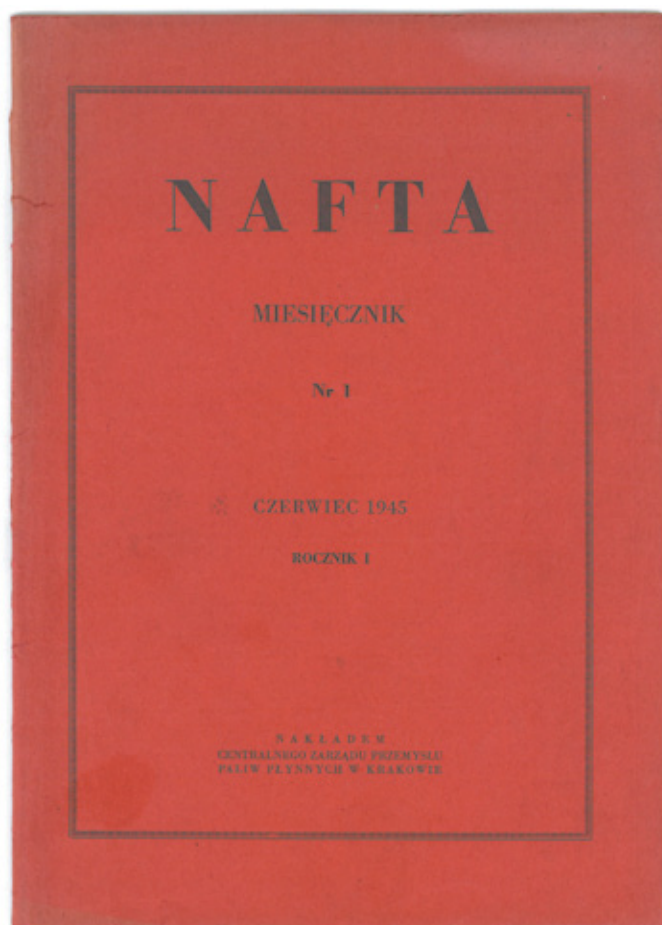
- geologia, geofizyka i geoanalitka;
- wiertnictwo;
- wydobywanie ropy naftowej;
- gaz ziemny i przemysł gazolinowy;
- transport i magazynowanie;
- chemia i przeróbka ropy naftowej;
- syntetyka naftowa;
- gospodarka cieplna i energetyczna;
- organizacja, racjonalizacja i planowanie;
- szkolnictwo zawodowe;
- bezpieczeństwo i higiena pracy;
- przegląd zagraniczny;
- wiadomości bieżące – kronika;
- z życia Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego.

Istotną rolę spełniały też dodatki do „Nafty”, w sposób trwały połączone z czasopismem, będące wkładkami tematycznymi, poświęconymi m.in. statystyce w przemyśle naftowym.

Powyższy wykaz świadczy o tym, jak bardzo odpowiedzialną rolę pełniła „Nafta” w okresie powojennym, będąc z jednej strony niejednokrotnie jedynym źródłem informacji, a z drugiej strony dostarczając materiały szkoleniowe dla ówczesnych i przyszłych kadr.

Z biegiem lat zakres merytoryczny czasopisma ulegał stopniowemu ograniczeniu, pozostawiając przede wszystkim te działy, które wiązały się bezpośrednio z nauką i techniką.

Autorami artykułów w czasopiśmie „Nafta” w pierwszym dziesięcioleciu jego istnienia były wspaniałe postacie, które

Rysunek 1. Okładka numeru 1 czasopisma „Nafta” z czerwca 1945 r.

Figure 1. Cover of No 1 of Nafta journal, June 1945

wzięły na siebie trud zarówno odbudowy przemysłu po zniszczeniach wojennych, jak i odbudowy szkolnictwa zawodowego i wyższego w bardzo szerokim zakresie tematycznym, niezbędnym do poszukiwania i eksploatacji złóż węglowodorów, transportu i magazynowania gazu czy przeróbki ropy naftowej. Wielu z nich kontynuowało później swoją pracę zawodową na stanowiskach profesorskich wyższych uczelni, PAN czy w instytutach badawczych (Wolwicz, 1995). Czasopismo było także kolportowane w liczbie 34 egzemplarzy do 11 krajów, w tym m.in. do USA, Australii czy Rumunii („Nafta” 1955, nr 6, s. 125–128). Dziesięć lat później kolportaż zagraniczny wzrósł do 180 egzemplarzy, obejmując wysyłkę m.in. do takich krajów jak Wenezuela, Kanada, Francja czy Niemcy.

A oto przykłady artykułów opublikowanych w okresie dwóch pierwszych lat istnienia czasopisma, które podawały strategię programową i założenia organizacyjne dla odradzającego się przemysłu:

- Wojnar J.: *Czy, kiedy i gdzie wiercić*. „Nafta” 1945, nr 5, s. 149–151;
- Paraszczak S.: *Sytuacja kopalnictwa naftowego i widoki rozwoju na przyszłość*. „Nafta” 1945, nr 5, s. 151–154;

- Wilk Z.: *Nowa era w naszym przemyśle naftowym*. „Nafta” 1945, nr 5, s. 155–159;
- Czermak F.: *Założenia programowe przemysłu naftowego na okres najbliższy*. „Nafta” 1945, nr 5, s. 179–183;
- Niementowski S.: *Drogi do racjonalnej przeróbki ropy polskiej*. „Nafta” 1946, nr 4, s. 148–151; „Nafta” 1946, nr 5, s. 181–184.

W miarę stabilizacji sytuacji powojennej i rozwoju gospodarki krajowej tematyka artykułów zdecydowanie bardziej była ukierunkowana na publikowanie wyników prac naukowych i badawczo-rozwojowych w aspekcie możliwości ich wdrażania w praktyce przemysłowej.

Dodatki do czasopisma „Nafta”

Były to wkładki tematyczne wydawane w różnych okresach. Do ważniejszych z nich należą:

„Statystyka naftowa Polski”

Dodatek ten dotyczył szczegółowych miesięcznych zestawień wierceń i produkcji węglowodorów w przemyśle naftowym. Statystyki ujmowały dane dla poszczególnych kopalń i odwiertów (m.in. podając obszar produkcyjny, wykaz otworów w wierceniu, liczbę przewierconych metrów w poszczególnych otworach czy wielkość produkcji ropy naftowej i gazu

ziemnego). Przykłady takich zestawień danych zaprezentowano w tabeli 3. Dodatek ten wydawany był w „Nafcie” w sposób ciągły od nr 1/1945 do nr 7–8/1948 i opublikowano łącznie 40 takich analiz statystycznych. Były one przedstawiane z dwumiesięcznym przesunięciem czasowym (nr 1/1945 „Nafty”, który ukazały się w czerwcu 1945 r., zawierał dodatek statystyczny za kwiecień 1945 r. oraz wyjątkowo za okres styczeń–marzec 1945 r.). Przykłady takich rekapitulacji przedstawiono w tabeli 2. Dodatek „Statystyka naftowa Polski” obejmował również informacje dotyczące przemysłu rafineryjnego. W tabeli 4 przedstawiono wielkość przeróbki ropy naftowej przez poszczególne rafinerie krajowe w maju 1948 r. oraz stan zatrudnienia w nich, zaś w tabeli 5 – wielkość produkcji wybranego asortymentu produktów naftowych.

„Biuletyn Instytutu...”

Nazwa „Biuletynu” uzależniona była od nazwy Instytutu w danym czasie. Zamieszczano w nim informacje o postępie prac naukowych jednostki, o uzyskanych wynikach badań w poszczególnych zakładach, a także inne wiadomości, m.in. z działalności normalizacyjnej czy racjonalizatorskiej. Łącznie od 1958 r. do 1980 r. wydano 177 numerów „Biuletynu”, w tym:

- 6 numerów „Biuletynu Głównego Instytutu Naftowego” (1951) (tabela 1);
- 152 numery „Biuletynu Instytutu Naftowego” (1952–1975) (tabela 1);

Tabela 2. Przykłady łącznych danych ujętych w zestawieniach statystycznych dla wybranych okresów sprawozdawczych
Table 2. Examples of overall data presented in statistical compilations for selected reporting periods

Miesięczny okres sprawozdawczy	Liczba otworów w wierceniu	Liczba odwierconych metrów	Wielkość produkcji ropy	Wielkość produkcji gazu	Liczba otworów		Źródło danych
			[kg]	[tys. m ³]	w eksploatacji ropy	wyłącznie gazowych	
04/1945	38	1131	8 944 014	12 975	2193	49	„Nafta” 1945, nr 1
06/1945	44	1239	9 348 494	9 296	2246	50	„Nafta” 1945, nr 3
10/1945	45	1507	9 461 454	12 848	2286	53	„Nafta” 1945, nr 7
12/1947	72	3179	11 323 173	14 168	2419*	47	„Nafta” 1948, nr 2
06/1948	85	5233	11 553 104	10 059	2469*	57	„Nafta” 1948, nr 7–8

* Liczba otworów w eksploatacji ropy i gazu.
 Dodatek „Statystyka naftowa Polski” zawiera wykaz obszarów produkcyjnych wraz z rozbiem ww. danych na poszczególne obszary.

Tabela 3. Przykłady łącznych danych produkcyjnych dla wybranych obszarów oraz kopalń w określonych okresach sprawozdawczych
Table 3. Examples of overall production data for selected areas and mines in defined reporting periods

Miesięczny okres sprawozdawczy	Obszar produkcyjny	Kopalnie na terenie danej miejscowości	Liczba otworów w ruchu	Wielkość produkcji		Źródło danych
				ropy [kg]	gazu [tys. m ³]	
04/1945	Gorlice–Lipinki	Dominikowice	65	187 950	–	„Nafta” 1945, nr 1
	Potok	Potok	42	297 640	137	
10/1945	Strachocina	Strachocina	6	–	1605	„Nafta” 1945, nr 7
12/1947	Roztoki–Sądkowa	Sobniów–Roztoki	23	108 533	3281	„Nafta” 1948, nr 2

Tabela 4. Wielkość przeróbki ropy naftowej w maju 1948 r.**Table 4.** Volume of crude oil processing in May 1948

Ropa	Rafinerie [tony]					Razem [tony]
	Jedlicze	Jasło	Glinik M.	Trzebinia	Czechowice	
Krajowa	3795,0	3041,0	5024,5	–	–	11 861,1
Importowana	–	–	–	2586,2	4083,1	6 669,3
Liczba zatrudnionych pracowników*	50 / 416	41 / 271	48 / 526	52 / 453	41 / 409	Łącznie zatrudnienie: 232 / 2075

* Pracownicy umysłowi / pracownicy fizyczni; Źródło danych: „Nafta” 1948, nr 7–8.

Tabela 5. Wielkość produkcji wybranego asortymentu produktów naftowych (maj 1948 r.)**Table 5.** Production volumes of selected oil product ranges (May 1948)

Produkty	Rafinerie [tony]					Razem [tony]
	Jedlicze	Jasło	Glinik M.	Trzebinia	Czechowice	
Benzyna	1195,5	601,5	1498,3	590,6	1046,2	4932,1
Nafta	443,1	735,3	802,2	309,0	544,4	2834,0
Olej gazowy	605,9	730,7	1482,6	357,3	269,3	3445,8
Lekkie oleje smarowe	874,6	210,3	516,4	–	13,0	1588,3
Asfalt	418,1	344,3	313,4	355,2	588,5	2019,5

Źródło danych: „Nafta” 1948, nr 7–8.

- 19 numerów „Biuletynu Instytutu Górnictwa Naftowego i Gazownictwa” (1976–1980) (tabela 1).

Można powiedzieć, że „Biuletyn”, o objętości 4 stron druku, był wydawany regularnie, co drugi miesiąc, do roku 1976. Potem ukazywał się już nieregularnie – aż do wstrzymania jego wydawania. Przykłady tytułów artykułów zamieszczanych w „Biuletynie”:

- Głogoczowski J.: *Pierwiastki śladowe w popiołach rop polskich*. „Biuletyn Instytutu Naftowego” 1954, nr 6, stanowiący dodatek do „Nafty” 1954, nr 12;
- Olewicz Z.: *Zarys basenów sedymentacyjnych północno-wschodniej części Polski*. „Biuletyn Instytutu Naftowego” 1956, nr 6, stanowiący dodatek do „Nafty” 1956, nr 12;
- Wołowicz R.: *Regeneracja zgrzewanego przewodu wiertniczego*. „Biuletyn Instytutu Naftowego” 1975, nr 6–7, stanowiący dodatek do „Nafty” 1975, nr 10.

„Wiadomości Naftowe” – popularny dodatek do miesięcznika „Nafta”

Dodatek ten był wydawany od nr 3/1952 „Nafty” do nr 12/1955. Łącznie opublikowano 46 takich kilkustronicowych dodatków, mających charakter techniczny, podających szereg praktycznych wskazówek czy rozwiązań racjonalizatorskich przydatnych w codziennej praktyce przemysłowej, przekazywanych w formie krótkich artykułów czy komunikatów. A oto ich przykład:

- Karlic S.: *Kiwaki i maszty eksploatacyjne*. „Wiadomości Naftowe” 1952, nr 3, 4. „Nafta” 1952, nr 5, s. 136–139; „Nafta” 1952, nr 8, s. 168–172;

- Wdowiarz J.: *Geologiczne poszukiwania złóż ropy naftowej*. „Wiadomości Naftowe” 1952, nr 4, 5, 6. „Nafta” 1952, nr 6, s. 163–167; „Nafta” 1952, nr 7, s. 194–196; „Nafta” 1952, nr 8, s. 222–223;
- Tyczyński J.: *Co każdy wiertnik powinien wiedzieć o stali*. „Wiadomości Naftowe” 1955, nr 12. „Nafta” 1955, nr 12, s. 289–291.

Dodatek ten ponadto był wydawany oddzielnie w liczbie 500 egzemplarzy i rozprowadzany przez przemysł naftowy do podległych sobie zakładów pracy.

Należy także zwrócić uwagę, że w „Naftcie” pojawił się w 1953 r. skromny dział pod nazwą *Wiadomości naftowe w formie pytań i odpowiedzi*, który wchodził w część podstawową „Nafty”, ale nie stanowił uzupełnienia ani nie był elementem składowym dodatku „Wiadomości Naftowe”. Dział ten miał charakter szkoleniowy i był przeznaczony dla niższego personelu technicznego przemysłu naftowego. Poniżej przykłady takich pytań:

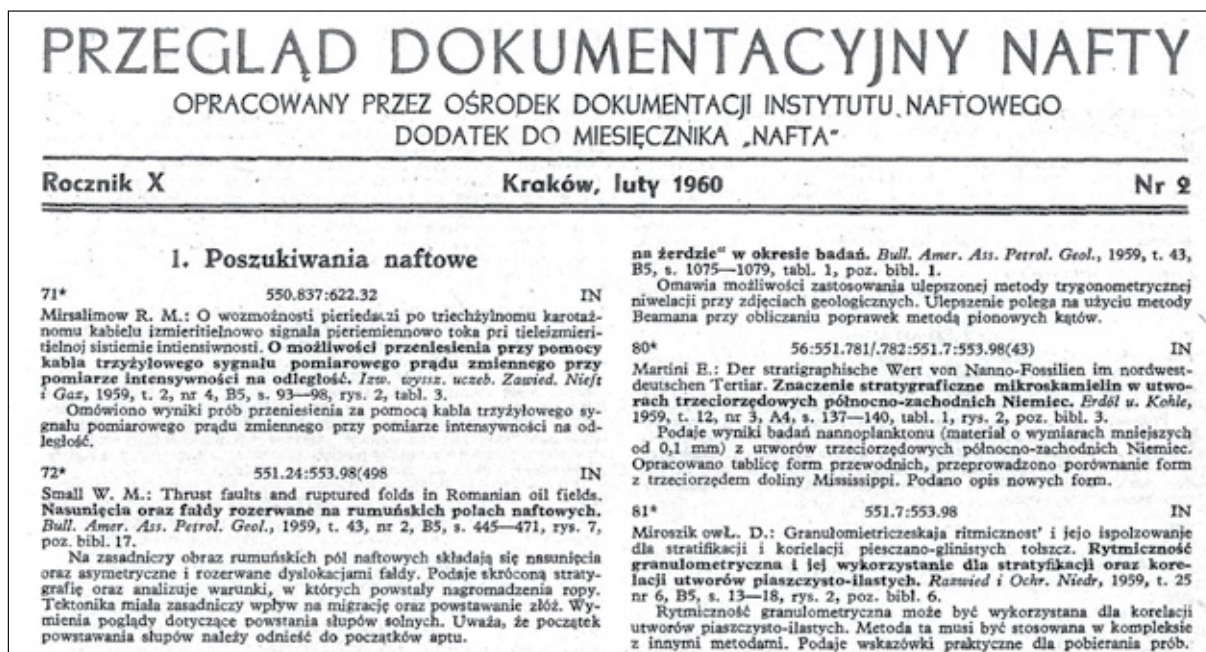
- *Co nazywamy nasyceniem złoża?* „Nafta” 1952, nr 10, s. 288;
- *Jakie czynniki powodują przyływ ropy do odwiertu?* „Nafta” 1952, nr 10, s. 287–288;
- *Na czym polegają badania metodami sejsmicznymi?* „Nafta” 1953, nr 10, s. 259–260.

„Przegląd Dokumentacyjny Nafty”

Dodatek ten wydawany był w sposób ciągły od roku 1953 do roku 1975 włącznie, sześć razy w roku. Łącznie opublikowano 130 tego typu opracowań, obejmujących zwięzłe streszczenia

artykułów z wybranych czasopism zagranicznych i książek z zakresu geologii i geofizyki, wiertnictwa, eksploatacji złóż węglowodorów czy przeróbki ropy naftowej. Co najważniejsze, większość tych pozycji była dostępna w Bibliotece Naukowej Instytutu, stanowiąc istotną pomoc przy realizacji prac badawczych na rzecz przemysłu (rysunek 2).

ten zmieniał się w niewielkim zakresie. Usunięto go dopiero w roku 2021, co wiązało się z kłopotami z identyfikacją czasopisma w międzynarodowych bazach bibliograficznych, w których tytuł i podtytuł tłumaczono łącznie, czyniąc nazwę czasopisma zupełnie nieczytelną. Również strona graficzna okładki czasopisma przez ponad 45 lat zmieniała się w stopniu

Rysunek 2. Przykład danych zawartych w „Przeglądzie Dokumentacyjnym Nafty”

Figure 2. An example of data included in *Przegląd Dokumentacyjny Nafty*

Dane statystyczne dotyczące czasopisma

Nazwa czasopisma

Nazwa czasopisma na przestrzeni lat jego istnienia zmieniła się tylko jeden raz, poprzez rozszerzenie tytułu „Nafta” do „Nafta-Gaz”. Łączyło się to z faktem, że gaz ziemny już od lat był najważniejszym surowcem energetycznym, szeroko wykorzystywanym w instalacjach domowych, jak i w przemyśle (tabela 6).

Tabela 6. Zmiana nazwy czasopisma

Table 6. Change of journal name

Lp.	Nazwa czasopisma	Okres wydawania (nr/rok)
1	„Nafta”	1/1945–12/1991
2	„Nafta-Gaz”	1/1992 – do chwili obecnej

Należy także zwrócić uwagę na fakt, że na pierwszej stronie czasopisma albo na jego okładce przez wiele lat umieszczany był podtytuł, określający zakres tematyczny czasopisma i uszczegółwiający grupę jego czytelników (przykład: *Miesięcznik poświęcony nauce i technice w przemyśle naftowym i gazowniczym* – od nr 1/1986 do nr 1/2021). Podtytuł

minimalnym; poszczególne roczniki przyjmowały różne kolory przy zachowaniu prawie takiej samej grafiki (rysunek 3). Po zmianie nazwy czasopisma na „Nafta-Gaz” trzykrotnie modyfikowano projekt okładki (rysunki 4, 5). Ostatecznie od nr 1/2010 do chwili obecnej pozostaje ona już bez zmian.

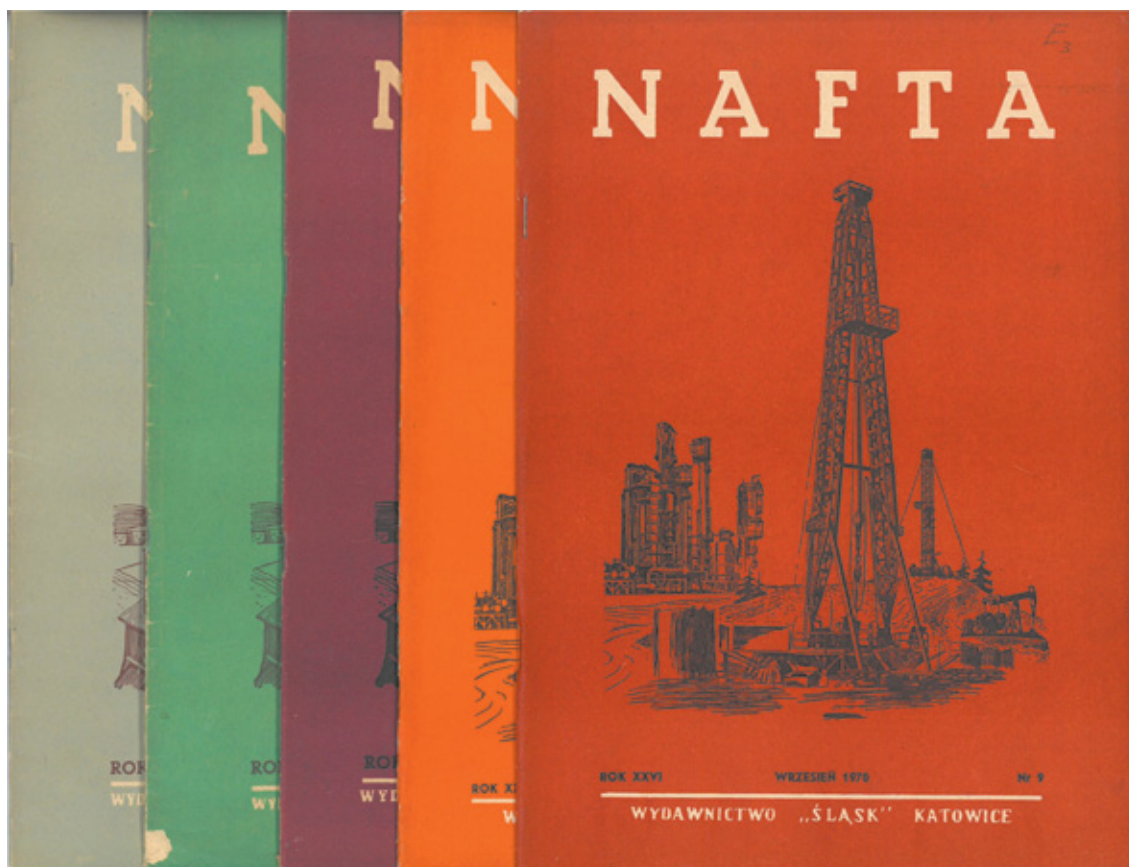
Regularność wydawania czasopisma

Łącznie od numeru 1/1945 do 12/2021 wydano 842 numery czasopisma „Nafta”/„Nafta-Gaz”. Od samego początku był to miesięcznik. Nie wszystkie jednak roczniki zawierały po 12 wydanych numerów. W tym aspekcie statystyka przedstawia się następująco. Na 77 roczników:

- 43 roczniki obejmowały po 12 numerów;
- 26 roczników zawierało po 10–11 numerów;
- 8 roczników obejmowało po 4–9 numerów.

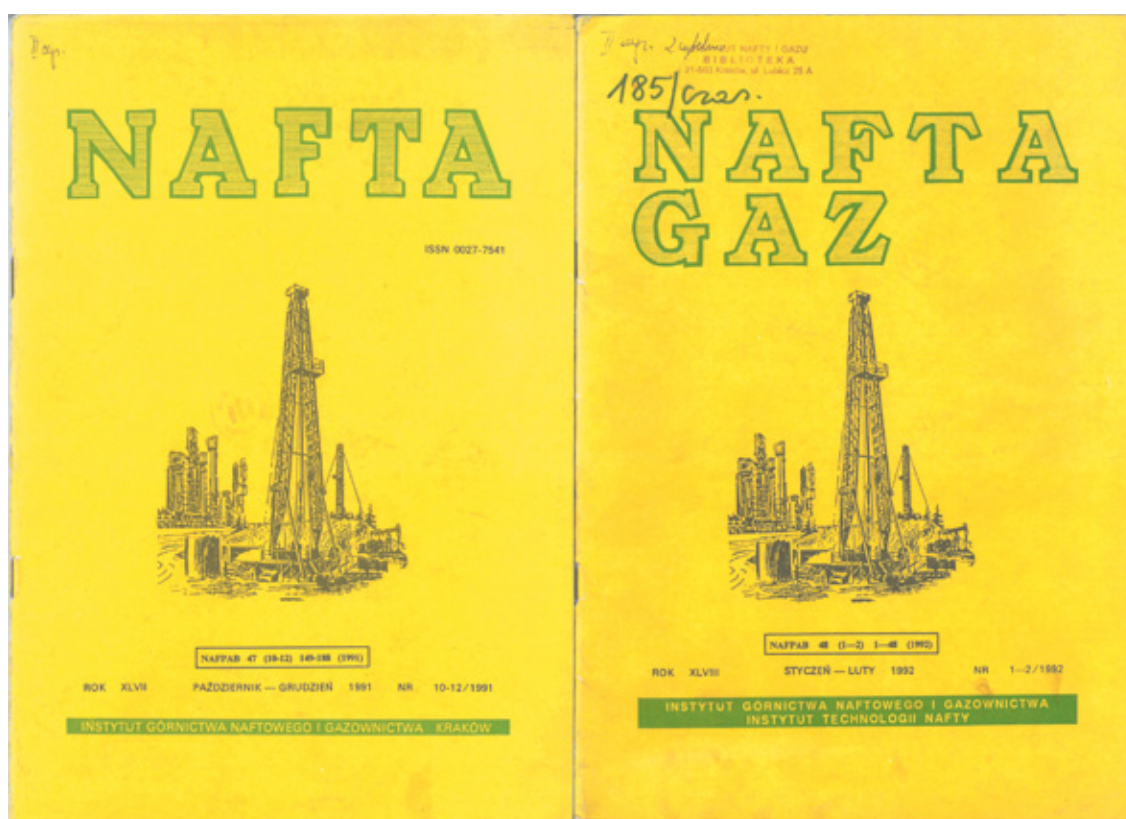
Najczęściej numery czasopisma łączono w okresie wakacyjnym, co było spowodowane brakiem gotowych artykułów do druku (28 przypadków).

Ewidentne obniżenie możliwości wydawniczych czasopisma nastąpiło w latach 1982–1992, kiedy to łączono nawet po trzy numery. Od roku 2008 Instytut wydaje po 12 numerów miesięcznika rocznie.

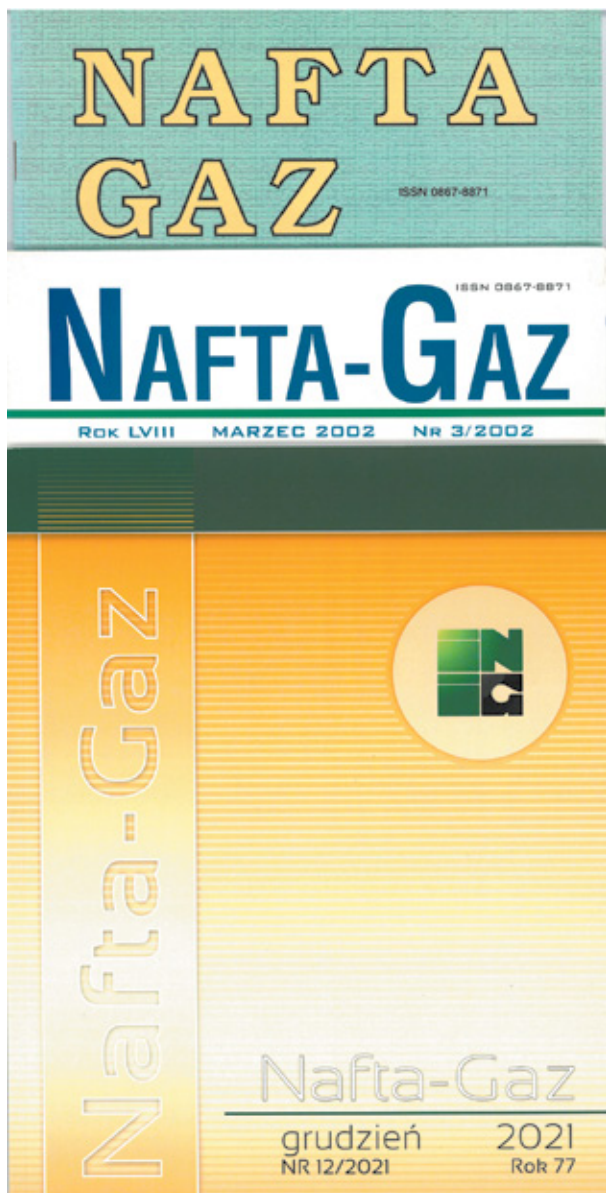
Rysunek 3. Przykład okładek czasopisma „Nafta” z lat 1952–1970

Figure 3. Examples of Nafta journal covers from the period 1952–1970

Rysunek 4. Okładki czasopisma przy zmianie jego nazwy z „Nafta” na „Nafta-Gaz” (1991/1992)

Figure 4. Journal covers after its name change from Nafta to Nafta-Gaz (1991/1992)

Rysunek 5. Przykład okładek czasopisma „Nafta-Gaz” z lat 1999–2021

Figure 5. Examples of Nafta-Gaz journal covers from the period 1999-2021

Redaktorzy naczelni wydawnictwa

Nazwiska redaktorów naczelnych czasopisma „Nafta”/ „Nafta-Gaz” wraz z okresami pełnienia tej funkcji zestawione zostały w tabeli 7.

Tabela 7. Wykaz redaktorów naczelnych czasopisma „Nafta”/ „Nafta-Gaz”

Table 7. List of Nafta/Nafta-Gaz journal editors-in-chief

Lp.	Imię i nazwisko	Okres pełnienia funkcji (nr i rok czasopisma)
1	Józef Wojnar	1/1945 – 5/1970
2	Stanisław Plewa	6/1970 – 3–4/1975
3	Józef Stemulak	5/1975 – 10–12/1989
4	Józef Raczkowski	1–3/1990 – 9/2014
5	Maria Ciecchanowska	10/2014 – 7/2018 p.o. redaktora naczelnego
6	Jan Czerwiński	8/2018 – do chwili obecnej

„Nafta” czasopismem branżowym

Czasopismo „Nafta”/„Nafta-Gaz”, jako organ instytucji przemysłowych, naukowych i Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego, od samego początku swojego istnienia było ukierunkowane na promocję nauki i techniki w przemyśle. Na przestrzeni lat instytucje te zmieniały się wielokrotnie, niemniej jednak Instytut Nafty i Gazu – Państwowy Instytut Badawczy i jego prawni poprzednicy zawsze pozostawały jednostkami, które odpowiadały za kształt i zawartość merytoryczną tego wydawnictwa (tabela 8).

Tabela 8. Podmioty odpowiedzialne za wydawanie czasopisma "Nafta"/"Nafta-Gaz"

Table 8. Units responsible for the publication of the Nafta/Nafta-Gaz journal

Lp.	Okres (nr czasopisma/rok)	Podmioty, których organem jest czasopismo
1	1/1945 – 3/1971	Centralny Zarząd Przemysłu Paliw Płynnych Centralny Zarząd Przemysłu Naftowego Instytut (1, 2, 3, 4)*
2	4–6/1971 – 11–12/1985	Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego Redaguje Instytut (4, 5)
3	1–3/1986 – 1/1997	Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego Instytut (5) Instytut Technologii Nafty
4	2/1997 – 12/2005	Instytut (5, 6) Instytut Technologii Nafty
5	1/2006 – do chwili obecnej (12/2021)	Instytut (6, 7)

* Dane z tabeli 1.

Podsumowanie

Zbiór wszystkich wydanych miesięczników „Nafta”/„Nafta-Gaz” stanowi niezwykle źródło informacji przede wszystkim o dorobku geologów, geofizyków, eksploatorów czy gazowników w nauce i technice w okresie od zakończenia wojny do chwili obecnej, ale także o aktywności zawodowej pracowników przemysłu naftowego czy o kierunkach rozwoju tego przemysłu.

Istotny wpływ na kształt i wizerunek czasopisma przez cały okres jego istnienia miał Instytut Nafty i Gazu – Państwowy Instytut Badawczy (i jego prekursorzy), który współredagował to pismo, a od 15 lat jest jego wyłącznym redaktorem i wydawcą. Stąd też w szerokim zakresie i w różnych formach dziennikarskich prezentowano dokonania Instytutu, zwracając szczególną uwagę na publikowanie wyników prac naukowych i badawczo-rozwojowych w aspekcie możliwości ich wdrożenia w praktyce przemysłowej.

Literatura

Czasopismo „Nafta”/„Nafta-Gaz” od nr 1/1945 do nr 12/2021, łącznie 842 numery. Komplet dostępny jest w Bibliotece Naukowej Instytutu Nafty i Gazu – Państwowego Instytutu Badawczego w formie cyfrowej i analogowej.

Dokument projektu: Rozwój infrastruktury informatycznej Instytutu Nafty i Gazu oraz utworzenie informacyjnych zasobów nauki w postaci cyfrowej dla branży naftowej i gazowniczej. Kierownik

Zespołu: Barbara Nocoń; nr zlecenia: 6022/DK/2010, nr archiwalny: DK-601-04/2010.

Lubaś J., 2017. Wkład Instytutu Nafty i Gazu w rozwój naftowego szkolnictwa zawodowego w Polsce. *Nafta-Gaz*, 63(7): 518–522. DOI: 10.18668/NG.2017.07.10.

Lubaś J., 2021. Początki Instytutu Nafty i Gazu – historia dziewięćdziesięciu lat rozwoju. *Nafta-Gaz*, 77(11): 765–776. DOI: 10.18668/NG.2021.11.07.

Wolwicz R. (red.), 1995. Historia polskiego przemysłu naftowego. Część II – Szkolnictwo i badania w przemyśle naftowym. Brzozów–Kraków: 219–388.

Akty prawne i dokumenty normatywne

Ustawa z dnia 8 stycznia 1951 r. o tworzeniu instytutów naukowo-badawczych dla potrzeb gospodarki narodowej (Dz.U. Nr 5, poz. 38).

Zarządzenie Ministra Górnictwa Nr 555 z dnia 20 października 1951 r. w sprawie nadania statutu Instytutowi Naftowemu.

Zarządzenie Ministra Górnictwa Nr 772 z dnia 24 kwietnia 1950 r. w sprawie utworzenia Głównych Instytutów: Górnictwa, Naftowego i Torfowego (Monitor Polski Nr A-62, poz. 722).

Dr hab. inż. Maria CIECHANOWSKA,
prof. INiG – PIB
Instytut Nafty i Gazu – Państwowy Instytut Badawczy
ul. Lubicz 25 A
31-503 Kraków
E-mail: maria.ciechanowska@inig.pl